

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านไชน่าทาวน์กรุงเทพมหานคร

Buddhist Tourism Management in Chinatown, Bangkok

ชมพูนุท ภาณุภาส* ณัฏฐกิตติ์ ตันสมรส

Chompunoot Panupat*, Natthakitt Tansomros

คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*

Faculty of Environmental Cultural and Ecotourism, Srinakharinwirot University

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Tawan-Ok

chompunoot@g.swu.ac.th

Received: August 25, 2021

Revised: October 12, 2021

Accepted: October 18, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช และเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช ใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงผสมวิธี (Mix Research Method) เก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 387 ตัวอย่าง นำมาวิเคราะห์ทางสถิติ (t-test Independent) หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่ต่างกัน ประกอบด้วย เพศ อายุ กับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และใช้การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว จำนวน 4 ท่าน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า ความต้องการต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช มีความแตกต่างกัน โดยพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี (Mean = 3.89) มีค่าเฉลี่ยความต้องการนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีความแตกต่างกับจากช่วงวัยอื่น ๆ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม การจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม การบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05

แนวทางการพัฒนาการจัดการเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช จำเป็นต้องอาศัยการประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยจะต้องมีการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรม ด้านรูปแบบการบริการแบบชุด และด้านการบริการการท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน ซึ่งสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยด้วย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ไชน่าทาวน์เยาวราช

Abstract

The study aimed to explore the needs of Thai tourists affecting the development of Buddhist tourism in Chinatown (Yaowarat), and to propose the guidelines for Buddhist tourism management in Chinatown (Yaowarat). The work used a mixed method. The samples of this study were 387 tourists. Independent sample t-test was used to analyze the comparison of the needs between two variables: gender and age. The Interviews with four stakeholders were administered, and the data were analyzed using content analysis.

The results revealed that the needs for developing Buddhist tourism in Chinatown (Yaowarat) were different. The needs of older tourists (51-60 years) were different from ones in other age groups (Mean = 3.89) in accordance with four components: Amenities, Activities, Available packages, and services ($p \leq .05$).

It is recommended that Buddhist tourism management requires the cooperation from all sectors: state sector, private sector, and public sector. It is important to make tourism development plan according to six components: Attractions, Accessibility, Amenities, Activities, Available packages, and services in order to develop Buddhist tourism destinations for Thai- Chinese culture which can attract tourists and make Thailand as a famous destination.

Keywords: Buddhist Tourism Management, Yaowarat Area

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจัดเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีแนวโน้มการเติบโตอย่างรวดเร็วมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากแรงกดดันของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ส่งผลให้ผู้คนต้องการผ่อนคลาย ถวิลหาการเป็นธรรมชาติความเรียบง่าย (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ซึ่งประเทศไทยมีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา มากมาย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาพุทธ ที่ถือว่าเป็น นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่ให้ความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาจึงส่งผลให้มีทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น พุทธศาสนสถาน ประติมากรรมต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อมาสู่ปฏิบัติการทาง พุทธศาสนาและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเยาวราชนับได้ว่าเป็นหนึ่งในย่านที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับ การพัฒนา เนื่องจากมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่สำคัญ มีบทบาทในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน และเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ

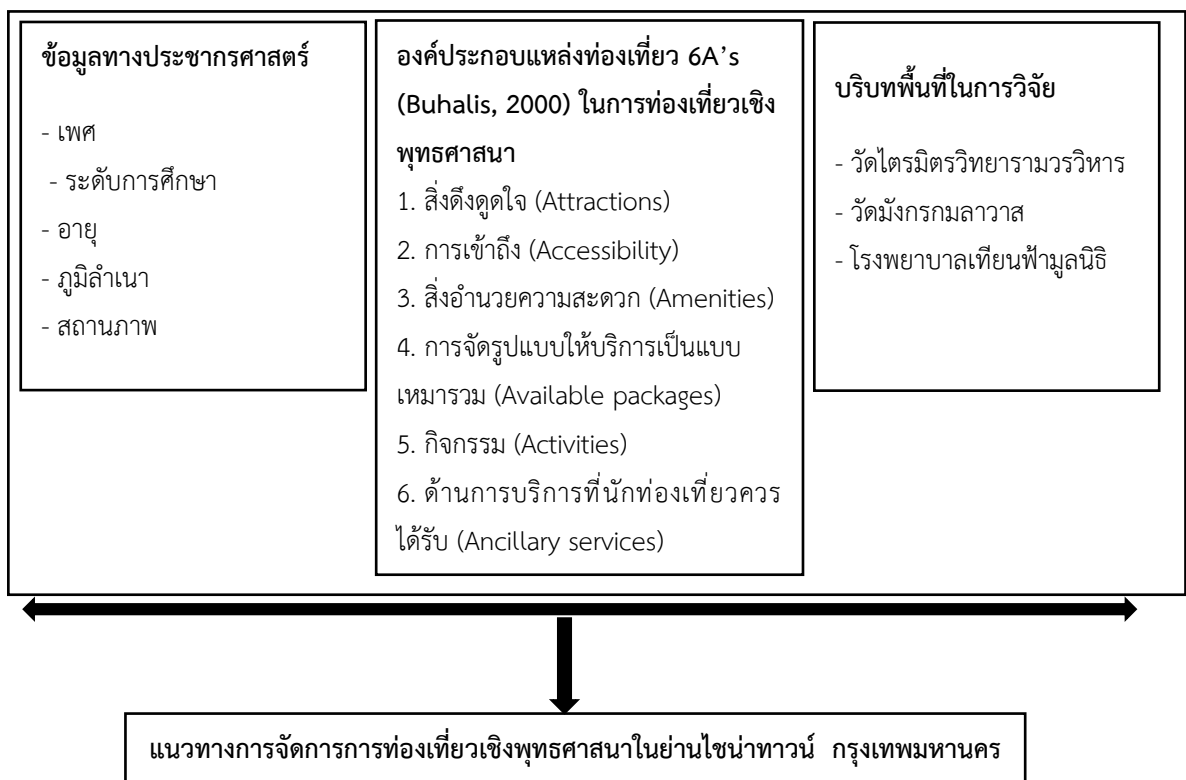
เยาวราชหรือไชน่าทาวน์ของกรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่สมัยอดีต มีความเก่าแก่ เต็มไปด้วยมรดกจากประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่า 200 ปี และเป็นศูนย์รวม แห่งศรัทธา ด้วยการเป็นที่ตั้งของพุทธศาสนสถานหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร วัดมังกรกมลาวาส และศาลเจ้าจีนน้อยใหญ่อีกจำนวนมาก เช่น ศาลเจ้ากวนอู และโรงพยาบาลเทียนฟ้า มูลนิธิ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเพื่อประกอบพิธีกรรมตามพุทธศาสนสถานต่าง ๆ (นฤตม์

คุปต์ธนโรจน์, 2558) เกิดความต้องการต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ยังไม่อยู่ในวงกว้าง ไม่มีอะไรเป็นแรงบันดาลใจใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยว และแรงจูงใจในการเดินทาง ผู้เดินทางจึงเป็นกลุ่มคนเดิม ๆ ที่นิยมเที่ยวในลักษณะนี้ ทำให้ไม่สามารถมีทิศทางการพัฒนาได้อย่างชัดเจนและมั่นคง (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) จากความสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงกระแสด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบันที่นิยมมาเยือนเยวราช เพื่อมาแก้ขง ทำการสะเดาะเคราะห์ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอพรเทพต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคล จึงทำให้ย่านเยวราชเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวชาวไทยจากทั่วประเทศ และหากได้รับการพัฒนาศักยภาพการจัดการ จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในย่านเยวราชสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยกระดับการรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ในอนาคตด้วย สำหรับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือ เกิดการกระจายรายได้แก่คนในชุมชนย่านเยวราช และยังส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการหวงแหนดูแลรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวจีนไว้อีกด้วย คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของย่านเยวราช ดังนั้น จึงทำการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ในย่านเยวราช กรุงเทพมหานคร และเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยวราช กรุงเทพมหานครต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยวราช กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยวราช กรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ ไชน่าทาวน์ หรือ เยาวราช กรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร วัดมิ่งกรมลาวาส และโรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กล่าวคือ มีการดำเนินการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพในเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร จำนวน 387 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โดยคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของคอคแรน (Cochran, 1977) เนื่องจากไม่ทราบขนาดของกลุ่มประชากรที่แน่ชัด โดยผู้วิจัยได้กำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และเพื่อให้ได้สัดส่วนของประชากรตามที่ต้องการในแต่ละพื้นที่ ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยแบ่งเป็น วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร วัดมิ่งกรมลาวาส และโรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ สถานที่ละ 129 คน

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) (Patton, 2015) โดยเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร จำนวน 4 ท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยฝ่ายประชาสัมพันธ์ วัดมิ่งกรมลาวาส จำนวน 1 ท่าน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารวิชาการเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ และประสานงานศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร จำนวน 2 ท่าน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการภาษาจีน โรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ จำนวน 1 ท่าน ที่ เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและสามารถให้ข้อมูลในประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ และเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบด้านการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ และการดูแลรับผิดชอบด้านการดำเนินการต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ในประเด็นข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร และความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 7 ข้อ ตอนที่ 2 พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช จำนวน 9 ข้อ ตอนที่ 3 ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช และตอนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structure Interview) โดยกำหนดเป็นข้อคำถามให้ครอบคลุมและตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจในพุทธศาสนสถานในย่านเยาวราช การเข้าถึงในพุทธศาสนสถาน สิ่งอำนวยความสะดวกในพุทธศาสนสถาน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา การจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม การบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา จำนวน 5 ข้อ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ ท่านคิดว่าอะไรคือสิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนเข้ามาในพุทธศาสนสถานของท่าน ท่านมีการจัดการพุทธศาสนสถานของท่านเพื่อรองรับผู้คนที่

เข้ามาเยือนในพุทธศาสนสถานของท่านอย่างไร ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนสถานในย่านเยาวราชที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร ท่านคิดว่าสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราชควรเป็นอย่างไร และท่านคิดว่าการเข้าถึงหรือการเดินทางไปในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราชควรเป็นอย่างไร

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

3.1 การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามพิจารณาความครอบคลุมเนื้อหา ความถูกต้องของภาษา และนำมาปรับปรุงแก้ไข และให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) หาค่าดัชนีความสอดคล้องในแต่ละข้อคำถาม โดยผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาซึ่งได้ค่า IOC เท่ากับ 0.88

3.2 การนำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-Out) กับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราชนอกเหนือจากพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ และนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach, 1984) (Cronbach Alpha Coefficient Reliability) ซึ่งได้ค่าความเที่ยงที่ 0.921 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้และเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาด้วยแบบสอบถาม จำนวน 387 ชุด ใช้ระยะเวลาในการตอบแบบสอบถามประมาณ 20 นาที ในระหว่างเดือนกันยายน-ตุลาคม 2562 โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญหรือตามสะดวก ในช่วงวันเสาร์-วันอาทิตย์ และวันหยุดพิเศษ

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ในช่วงเดือน กันยายน-ตุลาคม 2562 โดยทำการนัดหมายกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร จำนวน 4 ท่าน ใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ประมาณคนละ 30 นาที -1 ชั่วโมง และมีบันทึกเสียงและบันทึกภาพในระหว่างการเก็บข้อมูลการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) ร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลบรรยายปัจจัยส่วนบุคคล

5.2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลโดยทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้ กับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร โดยใช้สถิติทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (t-test Independent) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ด้วยวิธี LSD เพื่อโดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-value} = 0.05$) แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง

นิยามศัพท์เฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาในย่านเยาวราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ

ย่านเยาวราช หมายถึง พื้นที่บริเวณถนนเยาวราช ถนนเจริญกรุง และถนนมิตรภาพไทย-จีน

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในย่านเยาวราช โดยมีองค์ประกอบในการจัดการการท่องเที่ยว คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรม ด้านการจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม และด้านการบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมที่สร้างความสุขให้แก่ชาวพุทธ เนื่องจากการไหว้พระเป็นคติความเชื่อของคนไทยที่แฝงไว้ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติอันดีงาม เป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพ ศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนาและพระรัตนตรัย ช่วยฝึกจิตใจให้สงบและเป็นสมาธิ เป็นบ่อเกิดแห่งสติปัญญา ทั้งยังสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนสถานและโบราณสถานอันทรงคุณค่าของชาติซึ่งแต่ละแห่งมีเกร็ดความรู้ ความเชื่อที่แตกต่างกัน ถือเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตหากได้มีโอกาสไปกราบไหว้สักการะ และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคง (กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, 2559) นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวชอบเดินทางทำบุญ จะนิยมศึกษาเส้นทางศาสนา ก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบจาริกแสวงบุญ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่พบเห็นกันเป็นประจำ เช่น การท่องเที่ยวตามรอยพระศาสดา หรือเป็นกิจกรรมที่นิยมกันในเมืองไทย คือ การท่องเที่ยวตามโปรแกรมไหว้พระ 9 วัด การเดินทางไปทอดผ้าป่า ทอดกฐินตามต่างจังหวัดที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวพร้อมการทำบุญทางพระพุทธศาสนาไปด้วย (วชิราภรณ์ โลหะชาละ, 2558) ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปวัด เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรม จะเห็นจากการเดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปในนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ซึ่งมักใช้ช่วงเวลาวันหยุดเทศกาล โดยเฉพาะช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนาจะมีการถือศีลปฏิบัติธรรม (อัญชลี ชัยศรี, 2561)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อ เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความเคารพ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ผู้เดินทางท่องเที่ยวเกิดความสุขเกิดที่พึงพอใจ เสริมสร้างสิริมงคลให้กับชีวิต ทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย โดยมักใช้ช่วงเวลาในวันหยุดเทศกาลในการเดินทางมาท่องเที่ยว

วิเคราะห์ศักยภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพขององค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว

Buhalis (2000) ได้เสนอการวิเคราะห์ศักยภาพขององค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว โดยมี 6 ด้าน ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น งานศิลปะ แหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ มรดก และกิจกรรมพิเศษ ด้านการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึง ระบบการคมนาคมขนส่งทั้งหมด ประกอบด้วยเส้นทาง สถานีขนส่ง อาคารผู้โดยสาร และยานพาหนะ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึง ที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้า และบริการท่องเที่ยวอื่น ๆ ด้านรายการสำเร็จรูปที่มีจำหน่าย (Available Packages) หมายถึง รายการบริการ

สำเร็จรูปที่จัดเตรียมไว้ล่วงหน้าของส่วนรวม และรายการสำเร็จรูปที่ให้บริการแยกย่อยตามรูปแบบการให้บริการด้านกิจกรรม (Activities) หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการเสริม (Ancillary services) หมายถึง บริการที่นักท่องเที่ยวใช้บริการ เช่น ธนาคาร โทรคมนาคม ไปรษณีย์ หนังสือพิมพ์ โรงพยาบาล ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ (2562) ได้ศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ตส่วนใหญ่แล้วเป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 26-35 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี นับถือศาสนาพุทธ ทำงานพนักงานบริษัทเอกชน มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคใต้ ใช้เวลาท่องเที่ยวแค่วันเดียว โดยครั้งละ 2 ถึง 3 ครั้งต่อปี ด้านพฤติกรรมในการตัดสินใจท่องเที่ยว พบว่า มีวัตถุประสงค์มาเพื่อกราบไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พาหนะที่ใช้เดินทางคือรถยนต์ส่วนตัวได้รับข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวจากเพื่อน ส่วนใหญ่ตัดสินใจที่ได้เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนาด้วยตัวเองในการวางแผนจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวนั้นมีการจัดรายการเดินทางด้วยตนเองนิยมท่องเที่ยวในวันเสาร์-อาทิตย์ ใช้จ่ายเงินเพื่อทำบุญใช้จ่ายส่วนตัว บุชาวัดมุงคผล ส่วนใหญ่จะมีโอกาสกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีกผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนามากที่สุด รองลงมาคือปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนามากที่สุด คือ ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ รองลงมา คือ ปัจจัยด้านสถานที่ และปัจจัยด้านกระบวนการและการให้บริการ นักท่องเที่ยวชาวไทยมีปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาอยู่ในระดับมาก โดยมีความคิดเห็นว่าความสะดวกสบายในการเดินทางไปศาสนาสถานเป็นปัญหาและอุปสรรคมากที่สุด รองลงมา คือ ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว ศาสนาสถาน และการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะในศาสนาสถาน

ประทีป พิษทองหลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์ บุรีรักษ์ และ ญาดาวิมินทร์ พิษทองหลาง. (2561) ได้ศึกษาเรื่องวัดงาม นามมงคล แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเชื่อของพระเจดีย์และพระพุทธรูปของวัดนามมงคล 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล ผลการวิจัยพบว่า 1) พระเจดีย์และพระพุทธรูปวัดนามมงคลมีความเก่าแก่ มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับที่มาของชื่อที่เป็นมงคล และมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ 2) นามของวัด พระเจดีย์ และพระพุทธรูปเป็นนามมงคลที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว รวมถึงประวัติความเก่าแก่ ความศักดิ์สิทธิ์ ความงดงามวิจิตรทางศิลปกรรมแบบล้านนาเป็นจุดแข็งของวัดนามมงคลทั้ง 9 แห่ง 3) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดนามมงคลควรให้ความสำคัญ 5 ประการ คือ 1) ส่งเสริมสติ 2) สะอาด 3) สุขสบาย 4) สงบเย็นใจ และ 5) สัมปายะ

Huang & Pearce (2019) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ของผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา โดยการวิจัยนี้ได้กล่าวถึงการตอบคำถามเกี่ยวกับการรับรู้ของผู้คนในแง่มุมมองเชิงพาณิชย์ของสถานที่ทางศาสนามากขึ้น 4 พุทธศักราชของจีนได้บังคับแนวทางบริบทที่แตกต่างกันอย่างละเอียดสำหรับการทำงาน โดยหัวข้อที่กล่าวถึง มีความเกี่ยวข้องกับความตึงเครียดระหว่างคุณลักษณะทางโลกและทางวิญญาณของที่ตั้งดังกล่าว จึงมีการดำเนินการสัมภาษณ์โดยละเอียดและได้รับการรับรองทั้งสองรอบในปี 2014 และ 2016 โดยครั้งแรกได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามลักษณะ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีค่าทางจิตวิญญาณสูง วัฒนธรรมที่มีประวัติยาวนาน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจ และธุรกิจร้านค้าและร้านอาหาร ครั้งที่สอง พบว่า แนวคิดของผู้เข้าชมประเภทนี้ต่อภาพลักษณ์ของจุดหมายปลายทางประกอบไปด้วยความรู้

ความเข้าใจและปฏิกิริยาตอบสนองต่อสถานที่ทางพุทธศาสนา การรับรู้ดังกล่าวมีความหนักแน่นด้วยองค์ประกอบสำคัญ เช่น บรรยากาศที่น่าประทับใจ สภาพแวดล้อมที่น่าดึงดูด ความเชื่อส่วนบุคคล และความจงรักภักดี แต่จุดด้อย คือ การดำเนินการเชิงพาณิชย์ต่าง ๆ อาคารสมัยใหม่ มลพิษทางสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของบุคคลทั่วไป ซึ่งผลการสืบค้นนี้สนับสนุนทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติโดยให้ความชัดเจนเกี่ยวกับปัจจัยในการรับรู้ของผู้มาเยือนสถานที่ทางพุทธศาสนาเหล่านี้ และให้ผลลัพธ์เพิ่มเติมสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่ได้รับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการเปรียบเทียบความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช แยกตามเพศ

เปรียบเทียบความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	ชาย		หญิง		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ความต้องการด้านสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	4.34	.485	4.47	.507	-2.197	.446
ความต้องการด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	4.21	.621	4.35	.646	-1.856	.839
ความต้องการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	4.07	.638	4.23	.643	-2.120	.844
ความต้องการด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	3.62	.620	3.80	.720	-2.240	.283
ความต้องการในการจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม	3.81	.736	4.13	.794	-3.399	.557
ความต้องการในการบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ	4.06	.703	4.22	.692	-1.952	.793
ในภาพรวม	4.02	.448	4.20	.493	-3.184	.352

จากตารางที่ 1 แสดงว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยทั้งเพศชายและเพศหญิงมีความต้องการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 ด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ในภาพรวม นักท่องเที่ยวชาวไทยเพศหญิง (Mean = 4.20) จะมีความต้องการที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมากกว่านักท่องเที่ยวเพศชาย (Mean = 4.02) และนักท่องเที่ยวชาวไทยเพศหญิง (Mean = 4.47) และเพศชาย (Mean = 4.34) จะมีความต้องการด้านสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามากที่สุด

ตารางที่ 2 แสดงผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความต้องการในนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช แยกตามอายุ โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ด้วยวิธี LSD

ความต้องการ	ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 20 ปี	21-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60 ปี	61 ปีขึ้นไป
สิ่งดึงดูดใจ	4.44 ± .507	4.27 ± .486	4.41 ± .515	4.54 ± .482	4.45 ± .591	4.46 ± .541
การเข้าถึง	4.33 ± .689	4.36 ± .611	4.23 ± .704	4.42 ± .495	4.22 ± .719	4.15 ± .549
สิ่งอำนวยความสะดวก	4.36 ± .564	4.19 ± .607	4.16 ± .665	4.25 ± .589	3.93 ± .839 ^{*+¥}	4.00 ± .896
กิจกรรม	3.84 ± .707	3.78 ± .614	3.73 ± .752	3.83 ± .682	3.43 ± .895 ^{+++¥}	3.90 ± .611
การจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม	4.15 ± .729	4.07 ± .731	4.10 ± .718	4.12 ± .752	3.52 ± 1.17 ^{*++¥§}	4.15 ± .755
การบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ	4.32 ± .737	4.28 ± .548	4.19 ± .662	4.05 ± .581 ⁺⁺	3.75 ± 1.07 ⁺⁺	3.75 ± 1.07 ⁺⁺
ในภาพรวม	4.24 ± .473	4.19 ± .419	4.14 ± .495	4.21 ± .433	3.89 ± .734 ^{*++¥}	4.07 ± .547

$P < 0.05$ เมื่อกำหนดให้ * แตกต่างจากกลุ่มอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ 20 ปี, + แตกต่างจากกลุ่มอายุ 21-30 ปี, + แตกต่างจากกลุ่มอายุ 31-40 ปี, ¥ แตกต่างจากกลุ่มอายุ 41-50 ปี และ § แตกต่างจากกลุ่มอายุ 61 ปีขึ้นไป

จากตารางที่ 2 พบว่า ความต้องการต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานครมีความแตกต่างกันโดยเมื่อพิจารณาเป็นรายคู่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี (Mean = 3.89) มีค่าเฉลี่ยความต้องการนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช มีความแตกต่างกับจากช่วงวัยอื่น ๆ ดังนี้ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม การบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร จำนวน 4 ท่าน พบว่า

ด้านสิ่งดึงดูดใจและมีความโดดเด่นที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยว โดยมีประติมากรรมส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนสถานที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน อีกทั้งมีสื่อออนไลน์ที่มีบทบาทในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจในการเลือกมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช

ด้านการจัดการพุทธศาสนสถาน ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวว่า ภายในพุทธศาสนสถานต่าง ๆ ในย่านเยาวราชมีการจัดการสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัดเพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว แต่ในช่วงวันหยุดหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา จะไม่สามารถรองรับกับจำนวนนักท่องเที่ยวได้เท่าที่ควร จึงส่งผลให้พุทธศาสนสถานต้องมีการวางแผนการจัดการร่วมกันในการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การจัดขยายพื้นที่จอดรถ การสร้างสาธารณูปโภค เป็นต้น

ด้านกิจกรรม ในภาพรวมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ทางสถานที่นั้น ๆ จัดขึ้น โดยจะเป็นกิจกรรมที่มีวัฒนธรรมจีนเข้ามาผสมผสานด้วย เนื่องจากในย่านเยาวราชมีชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่เป็น

จำนวนมาก และการทำพิธีกรรมต่าง ๆ บางครั้งยังคงสืบทอดต่อกันจากบรรพบุรุษ และมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ จะไม่ขัดต่อพระพุทธศาสนา

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรคำนึงถึงป้ายสื่อความหมายให้มี 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน หรือมากกว่า เนื่องจากในย่านเยาวราชมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อีกทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น พื้นที่จอดรถ เป็นต้น ให้มีเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว

ด้านการเข้าถึง จากการขยายเส้นทางเชื่อมต่อโครงการรถไฟฟ้าใต้ดิน จะมีอุปสรรคในด้านความสะดวกและการเข้าถึงพุทธศาสนสถาน เนื่องจาก สถานีรถไฟฟ้าใต้ดินไม่ได้อยู่ติดกับพุทธศาสนสถาน จึงอาจจะทำให้เกิดความไม่สะดวกต่อนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับมารยาทและข้อควรปฏิบัติในการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช โดยเสนอให้นักท่องเที่ยวมีการแต่งกายที่เหมาะสมกับสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้วยในปัจจุบันมีสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามามีบทบาทในการเดินทางท่องเที่ยว อาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสถานที่ที่เป็นพุทธศาสนสถานได้ จึงเห็นควรให้มีผู้ที่เกี่ยวข้องการจัดทำสื่อออนไลน์หรือสื่อประชาสัมพันธ์เยาวชนกับมารยาทการแต่งกาย ข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้ง การสร้างจิตสำนึกด้านสำหรับบุคลากรที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวให้มีจิตบริการและสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

อภิปรายผลการวิจัย

ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร

จากผลการศึกษาความต้องการต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร ของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า มีความแตกต่างกันโดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี (Mean = 3.89) มีค่าเฉลี่ยความต้องการนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช มีความแตกต่างกับจากช่วงวัยอื่น ๆ ดังนี้ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการจัดรูปแบบให้บริการเป็นแบบเหมารวม การบริการที่นักท่องเที่ยวควรได้รับ ดังนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการ ทั้ง 4 ด้าน เพื่อให้เกิดศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มอายุ 51-60 ปีนี้ได้ ซึ่งผู้วิจัยอภิปรายผลการศึกษา ในเรื่องแนวทางการพัฒนาศักยภาพการจัดการที่ครอบคลุมทุกด้านดังต่อไปนี้

ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยตามองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร อภิปรายเป็นรายด้าน ได้แก่

ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้พุทธศาสนสถานยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และความสวยงามของสถาปัตยกรรม

ด้านการเข้าถึง (Accessibility) นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้มีการจัดทำเส้นทางเดินเท้าสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและทางสำหรับรถเข็น และต้องการให้มีป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในย่านเยาวราช

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) นักท่องเที่ยวต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้และมีความถูกสุขอนามัย เช่น ห้องน้ำ ตู้กดน้ำสาธารณะ

ถึงขยะ เป็นต้น **ด้านกิจกรรม (Activity)** นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ถ่ายรูป ชมความงามตมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

ด้านการจัดรูปแบบการให้บริการเป็นชุด (Available Package) นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในรูปแบบ “บัตรเดียวเที่ยวทั้งวัน” ที่รวมค่าเข้าชมสถานที่และค่าเดินทางในย่านเยาวราช

ด้านการบริการเสริม (Ancillary Service) นักท่องเที่ยวมีความต้องการเสริม คือ การบริการด้านความปลอดภัย ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เช่น โรงพยาบาล ตำรวจท่องเที่ยว และ กล้องวงจรปิด เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประทีป พิษทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์ บุรีรักษ์ และ ญาดาวิมินทร์ พิษทองกลาง. (2561) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง วัดงาม นามมงคล: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งพบว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ของวัดนามมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม (5As) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) วัดควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเสริมที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ เช่น การคงสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะแบบพื้นเมือง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) แต่ควรเพิ่มบริเวณ หรือสถานที่จอดรถ ป้ายบอกทาง หรือป้ายแสดงแผนที่หรือจุดหมายแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเห็นได้ในระยะไกลในขณะขับรถ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่น หรือนักท่องเที่ยวผ่านทางสามารถแวะมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวได้ สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) ควรปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ทางลาดสำหรับผู้พิการ ระบบสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้บริการประชาชนและนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ในงานวิจัยนี้ได้เสนอองค์ประกอบด้านที่พัก (Accommodation) ที่กล่าวว่า ปัจจุบันวัดหลายแห่งมีการบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการค้างคืน หรืออยู่ปฏิบัติธรรมด้วย ดังนั้น วัดควรมีการจัดบริการที่พักแรมภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะด้วย หรือควรสร้างที่นั่งพัก ศาลา สำหรับหรือนั่งพักผ่อนสำหรับกิจกรรมหรือรับประทานอาหารเพิ่มเติม

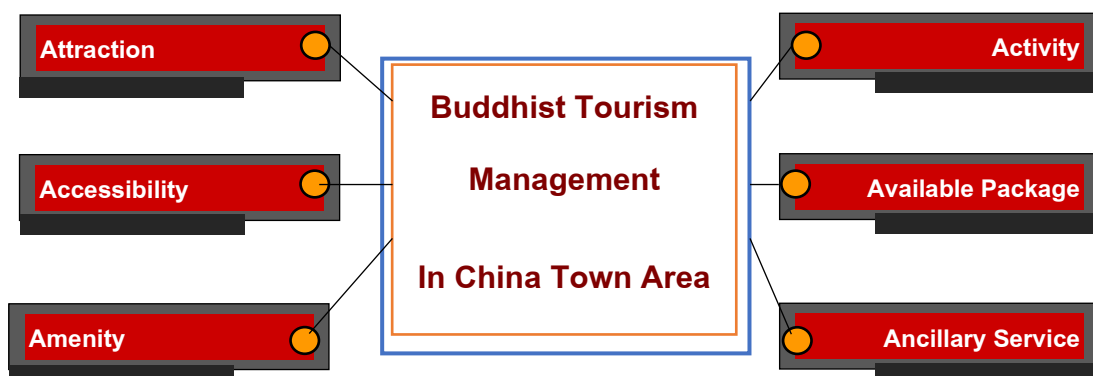
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) ควรจัดกิจกรรมเพิ่มเติมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ สัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น ศึกษาสถาปัตยกรรม เป็นต้น โดยในงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้มีการศึกษาองค์ประกอบด้านที่พัก เนื่องจากในย่านเยาวราช โดยส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบวันเดย์กลับ ผู้วิจัยจึงไม่ได้ศึกษาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวด้านที่พักในย่านเยาวราช และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Buhalis (2000) ได้อธิบายความหมายขององค์ประกอบทางการท่องเที่ยวไว้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย 6 ประการหรือ 6A's ดังนี้ 1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) แหล่งท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปเยี่ยมชม เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้าง สถาปัตยกรรมและการจัดกิจกรรมพิเศษ 2. การเข้าถึง (Accessibility) การคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งกับอีก แหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง 3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) สิ่งอำนวยความสะดวกที่ไว้บริการนักท่องเที่ยว ที่เข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว นั้นให้ได้รับความสะดวกสบายและความประทับใจ เกิดความรู้สึกปลอดภัย 4.โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูป (Available packages) เป็นการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นการเตรียมการโดยเจ้าของโรงแรม รีสอร์ท หรือโดยหน่วยงานภาครัฐที่อาจจัดโปรโมชั่นส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจต่อการท่องเที่ยวก็ได้ 5. กิจกรรม (Activities) กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถกระทำได้ในระหว่างเดินทางท่องเที่ยว โดยมีอยู่หลายรูปแบบ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำได้ตามความถนัดและความสนใจ และ 6. การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary services)

เป็นบริการที่นอกเหนือจากบริการขั้นพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ธนาคาร โรงพยาบาล ไปรษณีย์และ
โทรคมนาคม เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลพลอยได้ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

ด้านแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 3 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช

6 A's	แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร
ด้านสิ่งดึงดูดใจ (Attraction)	ความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และวัฒนธรรมไทย-จีน ควรดำเนินการภายใต้หลักการและหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา โดยไม่ให้บิดเบือนจากหลักทางพระพุทธศาสนา
ด้านการเข้าถึง (Accessibility)	ทำเส้นทางเท้าและทางเดินสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม เช่น รถเข็นของผู้พิการและ ผู้สูงอายุไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อให้เอื้อต่อผู้สูงอายุและผู้พิการ เป็นต้น
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	จัดทำป้ายสื่อความหมาย เช่น ป้ายแผนที่รวบรวมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่าน เยาวราช ขยายพื้นที่จอดรถ พื้นที่ทางเดินเท้า เป็นต้น
ด้านกิจกรรม (Activity)	ส่งเสริมและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนวิถีชีวิต ของคนเยาวราชผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน
ด้านการจัดรูปแบบ การให้บริการเป็นชุด (Available Package)	ประสานความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการขายโดยรวมค่าเข้าชมสถานที่และค่า เดินทางในย่านเยาวราช มีแผนที่ท่องเที่ยวครบทุกสถานที่ในโปรแกรมท่องเที่ยวเป็นอีก ทางเลือกให้นักท่องเที่ยวที่สนใจ
ด้านการบริการ (Ancillary Service)	คำนึงถึงด้านความปลอดภัยในขณะที่เดินทางท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว และควรจัดการ อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนในการให้บริการการท่องเที่ยวและดูแลด้านความ ปลอดภัยนักท่องเที่ยว โดยจะต้องมีคณะกรรมการดูแลโดยตรง

แผนภาพที่ 1 แสดงองค์ประกอบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช

จากตารางที่ 3 ด้านแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เยาวราชและให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวพุทธศาสนาในย่านเยาวราช โดยมีรายละเอียดแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของเยาวราช ดังนี้

ด้านสิ่งดึงดูดใจ เนื่องจากความดึงดูดใจที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และวัฒนธรรมไทย-จีน การพัฒนาจึงต้องพัฒนาภายใต้ความเหมาะสม ความถูกต้อง และคงสภาพเดิมของแท้ไว้ให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ ญัตติกติ ๓๒๓ (๒๕๖๐) อธิบายว่า ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่ผนวกผสมผสานความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม ซึ่งการสร้างสรรคสิ่งใหม่จะต้องอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ การสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ จิตรกรรมฝาผนัง หรือสิ่งดึงดูดใจสมัยใหม่ในสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา จะต้องดำเนินการภายใต้หลักการและหลักเกณฑ์ความเหมาะสมของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยไม่ให้เกิดเบียดเบียนจากหลักทางพระพุทธศาสนามากจนเกินไป จนอาจส่งผลกระทบทำให้ความดั้งเดิมลบเลือนหายไป แต่ควรสร้างสรรค์ต่อยอดให้มีความเหมาะสมเข้ากับสถานการณ์และกระแสของโลกาภิวัตน์

ด้านการเข้าถึง ควรทำเส้นทางเท้าและทางเดินสำหรับรถเข็นของผู้พิการและผู้สูงอายุไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อให้เอื้อต่อผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยเฉพาะในช่วงอายุ 51-60 ปี ซึ่งถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการการเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก ปลอดภัย และมีป้ายสื่อความหมายที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย ควรจัดทำที่พักรถสำหรับนักท่องเที่ยวตลอดระยะทางเดิน รวมทั้งควรสร้างป้ายบอกทางที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการหลงทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับมณฑก จุลลิกชี (2562) พบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเกิดความพึงพอใจ หากการคมนาคมสะดวก สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกทั้งรถส่วนตัว หรือรถประจำทาง มีป้ายบอกทางชัดเจน และที่สำคัญจัดการด้านเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัดอย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีการจัดทำป้ายบอกทางที่สามารถอ่านและเข้าใจง่าย โดยจัดทำป้ายบอกทางที่มี 3 ภาษาหรือมากกว่า ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน เป็นต้น ควรจัดการขยายพื้นที่จอดรถเดิมหรือสร้างที่จอดรถเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ จัดเตรียมถังขยะให้เพียงพอ และจัดเตรียมที่นั่งพักให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ Wimon Sonchaem et al. (2017) พบว่า ปัจจัยด้านองค์ประกอบของวัด มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ถังขยะ ป้ายบอกทางสาธารณะ และที่นั่งพักสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากอาจเพิ่มความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยว เห็นได้ชัดว่าสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายในวัดที่ได้รับความนิยม จะมีความสะอาดและมีเพียงพอ มีที่จอดรถภายในและภายนอก มีร่มเงาสำหรับรถยนต์

ด้านกิจกรรม ควรส่งเสริมและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนเยาวราชผสมผสานวัฒนธรรมไทย-จีน เพื่อเป็นการสร้างเสน่ห์ให้กับการท่องเที่ยวในย่านเยาวราช และควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในวาระโอกาสพิเศษต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของเยาวราชให้มีความน่าสนใจด้วย ซึ่งสอดคล้องกับภัทรบ ฤทธิ์เต็ม (2556) กล่าวว่า การคำนึงถึงกิจการท่องเที่ยวเป็นหลักอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะดำรงคงรักษาแก่นแกนของหลักทางศาสนาไว้ได้ เพราะฉะนั้น ควรคำนึงถึงการใช้การท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์ในการน้อมนำศรัทธาทางศาสนาไปสู่การพัฒนาปัญญาความเข้าใจในศาสนาด้วย

ด้านการจัดรูปแบบการให้บริการเป็นชุด เยาวราชควรประสานความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชทั้งหมด โดยให้มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในรูปแบบบัตรเดียวเที่ยวทั้งวัน โดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ ในเยาวราช ส่งเสริมการขายโดยรวมค่าเข้าชมสถานที่และค่าเดินทางในย่านเยาวราช มีแผนที่ท่องเที่ยวครบทุกสถานที่ในโปรแกรมท่องเที่ยวเป็นอีกทางเลือกให้นักท่องเที่ยวที่สนใจ ซึ่งสอดคล้องกับพระครูสันติธรรมภาณี (2557) จากการศึกษาเรื่อง ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา พบว่า แนวทางการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนให้ศาสนสถานที่สำคัญของวัดเป็น สถานที่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางและมาตรการที่หลากหลาย เช่น การจัดการบริหาร อนุรักษ์วัด ด้วยการร่วมมือกันระหว่างวัด กรมศิลปากร และภาคเอกชน การพัฒนาการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถานอันเป็นสมบัติของชาติได้ และถ้าหากวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ได้มีการดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างคุณค่าของการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการและส่งเสริมให้ชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม รวมทั้งการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเข้าด้วยกัน ก็นับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งของผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีการเรียนรู้ ในทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ด้านการบริการ เยาวราชควรประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนในให้บริการการท่องเที่ยวและดูแลด้านความปลอดภัยนักท่องเที่ยว โดยจะต้องมีคณะกรรมการดูแลโดยตรง โดยอาจให้ท่านผู้อำนวยการเขตในการดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นประธานดำเนินการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความไว้วางใจ และรู้สึกปลอดภัยเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวที่ย่านเยาวราช ซึ่งสอดคล้องกับ Chen and Gursoy (2001) กล่าวว่า ภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยของเมือง ที่มีการดูแลเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เช่น มีเจ้าหน้าที่ ตำรวจ รักษาความปลอดภัยที่เพียงพอ จะสร้างความมั่นใจและความสบายใจให้กับนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการให้บริการการท่องเที่ยว ควรสร้างความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยว และการดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างคุณค่าของการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปและโดยเฉพาะกลุ่มที่มีช่วงอายุ 51-60 ปี ขึ้นไป
2. ส่งเสริมให้ชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1. ควรศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างทางด้านความเชื่อและศาสนา เพื่อเป็นการตอบสนองพฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรมที่เดินทางมาท่องเที่ยว
2. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมในรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ในย่านเยาวราชในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *ไหว้พระ 10 วัด สืบสิริสวัสดิ์ 10 รัชกาล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ณัฐกิตติ์ ตันสมรส. (2560). *การพัฒนารูปแบบการจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา*. (ปริญญาวิทยาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2562). พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวไทยในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารปัญญา*, 26(1), 76-85.
- นฤตม์ คุปต์ธนโรจน์. (2558). *ย่านไชน่าทาวน์: พื้นที่การเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยร่วมสมัย*. (ปริญญาดุษฎีบัณฑิต) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทีป พิฆทองกลาง, เพราพิลาส ประสิทธิ์ บุรีรักษ์ และ ญาติาวินันท์ พิฆทองกลาง. (2561). วัดงามนามมงคล: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดนามมงคลในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม*, 7(1), 212-242.
- พระครูสันติธรรมาภิรัต. (2557). ศาสนสถานแหล่งท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา* 8(1). 89-96.
- ภัชรบท ฤทธิ์เต็ม. (2556). รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. บัณฑิตวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มนชนก จุลสิกชี. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 21(2). 203-210.
- วชิราภรณ์ โลหะชาละ. (2558). *พฤติกรรมนักท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: แม็คเอ็ดดูเคชั่น.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2559). *รายงานเศรษฐกิจท่องเที่ยว 4 เมษายน-มิถุนายน 2559*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2562 จาก https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/download/article/article_20170511095605.pdf (In Thai)
- อัญชลี ชัยศรี. (2561). ปัจจัยทางการตลาดที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 8(1), 133-140.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future: - Growth strategies for accommodation establishments in alpine regions. *Tourism Management*, 21(1), 97-116.
- Chen, J. and Gursoy, D. (2001). "An Investigation of tourist' Destination Loyalty and Preferences. *International Journal of Contemporary Hospitality* 13(2), 79-85.
- Cochran, W.G. (1977). *Sampling Techniques* (3rd ed.). New York: John Wiley and Sons Inc.
- Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing* (4th ed.). New York, NY: Harper & Row.
- Huang, K. & Pearce, P. (2019). Visitors' perceptions of religious tourism destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*. 14, 1-10.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc.

Wimon Sonchaem et al. (2017). Influential factors on tourism potential of Buddhist temples: Case study of Buddhist temples in cultural conservation zone of Bangkok Metropolitan Administration (Rattanakosin and Thonburi). *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 40(2), 466-471.